

OSNIVANJE I RAZVOJ MUZEJA I GALERIJA U SLAVONIJI

DR. VLADO HORVAT

Šest punih desetljeća organizacijskog, stručnog i znanstvenog rada dr. Antuna Bauera znači velik doprinos hrvatskoj muzejskoj djelatnosti, premda je taj pozitivni utjecaj zračio i susjednim zemljama.

Djelovanje dr. Bauera u Slavoniji i njegov direktan doprinos osnivanju i razvoju muzeja u ovom istočnohrvatskom prostoru moguće je promatrati samo kao dio njegova ukupnog rada. Razlika je u tome što je dr. Bauer kao rođeni Vukovarac, a po školovanju Osječanin, najdublje povezan s ovim krajem. Roditeljski dom u Vukovaru, karakteristični miris muzejskih fondova, koji je prvi put osjetio u Osijeku, i prvo značajno arheološko istraživanje na Vučedolu neodoljivo su ga privlačili. Poznao je slavonski kraj, njegove običaje, kulturnu baštinu, ali i potrebe, i ovdje je njegova neumorna inicijativa, uz kolekcionarsko-donatorski interes pokazala zavidne rezultate.

Poznato je u svijetu i kod nas da su začetnici mnogih muzeja pojedinci putem svojih inicijativa ili darovanih kolekcija.

Tako je na primjer, dr. Bauer osnovao muzej u Vukovaru i, kada bismo se na tome zaustavili, reklo bi se da je jedan od zaslužnih među ostalima. Međutim, stručno i životno opredjeljenje dr. Bauera sastoji se u nizu nekada većih nekada manjih

aktivnosti koje su direktno utjecale na osnivanje i razvoj muzeja, posebno u Slavoniji. Prilikom proslave 70. obljetnice života i 50. obljetnice rada dr. Bauera u "Glasniku slavonskih muzeja" izrečene su neke bitne ocjene: "...čitavog života ne samo osnivati, sakupljati, već i unapređivati po tradiciji valjda već dovoljno inertnu našu cijelokupnu muzejsku djelatnost..." (B. Šulc); "...Bauer danas gotovo da i nema svoju kolekciju. On je godinama sabirao i darivao...i prateći dalje rad i rast svojih donacija, nadopunjujući ih i usmjeravajući gdje je to bilo moguće" (V. Burić).

U stručnom i znanstvenom radu dr. Bauer se od arheologije i povijesti umjetnosti sve više usmjerava prema muzeologiji, iako se to sve skupa i isprepliće. Bogati arheološki nalazi (Vučedol, Ilok) bit će poticaj za osnivanje zavičajnih muzeja, a poznavanje likovne umjetnosti i dijelom vlastita kolekcija za osnivanje galerijskih institucija (Galerija u Osijeku i Zbirka Bauer i Galerija umjetnina u Vukovaru).

Na širem hrvatskom prostoru dr. Bauer rano stječe organizacijska iskustva (Gipsoteka), koja mu ubrzo pokazuju koliko je mukotrpan put osnivanja i razvoja muzeja. Ipak, istodobno je sve dublje u muzejskoj struci. Vodi muzeološku sekciju Muzejskog društva Hrvatske, dobiva Republičku nagradu za muzeologiju 1950. godine. U isto vrijeme već je vrlo aktivan u Slavoniji. Nakon dvogodišnje inicijative osnovan je Gradski muzej u Vukovaru 1948. godine, a potaknuto je osnivanje muzeja u Iloku i drugim slavonskim mjestima.

Upravo iskustva u malim slavonskim gradovima gdje se treba boriti za prostor, za svaku vitrinu ili stolac, a u uvjetima bez stručnoga kadra, ponukale su dr. Bauera da polovicom 1950-ih godina izdaje "Muzeologiju", gdje su dane osnove za rad i djelovanje muzeja.

Dakle ocijeniti koliko je dr. Bauer učinio za osnivanje i razvoj muzeja u Slavoniji nije tako jednostavno. Sve je to sastavni dio njegova općeg djelovanja na muzeološkom polju, bio je to, rekli bismo, proces, koji se u pojedinim slučajevima s dodatnim naporima pretočio u konkretne rezultate. U te rezultate ulazi stvaranje teoretske podloge, obrazovanje kadrova (sve do postdiplomskog studija i doktorata iz muzeologije), a u isto vrijeme čisto praktična rješenja: bezbrojni razgovori i pisma općinskim i gradskim poglavarstvima da bi se odobrilo osnivanje, poboljšali uvjeti rada ili spriječilo ukidanje muzeja.

Za bolje razumjevanje Bauerova muzejskog rada u Slavoniji potrebno je znati da je ovdje već od prije djelovalo nekoliko muzejskih organizacija: u Osijeku od 1877., u Požegi od 1924. i u Brodu od 1934. godine. Sve ostale muzejske ustanove u Slavoniji osnovane su od 1946. godine na dalje, kada je dr. Bauer kod nekih više, a kod nekih manje utjecao na osnivanje ili razvoj.

Još dok je bio srednjoškolac, a kasnije još više, na Bauera je ostavio snažan utjecaj najstariji i najugledniji slavonski muzej u Osijeku. Može se reći da je utjecaj bio obostran, što pokazuje Bauerovo intenzivno zanimanje za tu ustanovu.

Utjecaj dr. Bauera na osnivanje i rad slavonskih muzeja može se na neki način kategorizirati po značenju i pristupu.

Dr. Bauer kolekcionar, a u isto vrijeme muzeolog, kod nekih muzeja i galerija direktno je svojom donacijom utjecao na njihovo osnivanje. Istodobno je predlagao koncepciju buduće ustanove i svestrano se angažirao na rješavanju organizacijskih pitanja.

Gradski muzej u Vukovaru izrazit je primjer gdje Bauer pokreće inicijativu, daruje osnovni fond, nabavlja najnužniji inventar, izrađuje osnovnu dokumentaciju i koncepciju.

Prve ideje o osnivanju ovog muzeja nastale su potkraj 1930-ih godina, kada dr. Bauer sudjeluje na velikom arheološkom istraživanju na Vučedolu. Drugi svjetski rat odgađa ovu zamisao. Dr. Bauer dobro poznaje vukovarsku kulturnu baštinu i privatne kolekcije, koje odlaze s ovog područja jer nema muzeja. Godine 1946. intenzivirani su naponi, koji traju pune dvije godine. U Vukovaru, koji je zajedno s Ilokom bio na granici istočnohrvatskog prostora, sa sumnjom su vlasti gledale na osnivanje kulturne institucije koja bi mogla isticati hrvatski kulturni identitet. Gradski narodni odbor prihvatio je Bauerovu predstavku i početkom 1948. godine muzej je osnovan. Dr. Bauer je izradio i okvirni plan za prve zbirke: povijesna, arheološka, etnografska, suvremene umjetnosti i prateći arhiv.

Dr. Bauer je darovao vukovarskome muzeju: zbirku oružja - 112 primjeraka, zbirku slika i plastike uglavnom hrvatskih umjetnika - 110 primjeraka, numizmatičku zbirku - 3.057 predmeta, zatim predmete umjetničkog

obrta, stilski namještaj i stručnu literaturu. Zapravo od početka dr. Bauer razmišlja o kompleksnom zavičajnome muzeju, u kojem bi se posebno razvijao galerijski odjel.

Na Bauerov nagovor u Vukovar dolaze Ante E. Brlić, koji poznaje muzejsku problematiku, postaje prvi direktor i dva desetljeća vodi ovaj muzej.

Dr. Bauer, kako će kasnijim radom potvrditi, ne osniva muzeje da bi ih prepustio njihovoj sudbini, nego se brine za kadar, prati i pomaže rad i ohrabruje, što je često bilo potrebno.

Vukovarski muzej imao je stalnu Bauerovu potporu, posebno se angažirao na okupljanju stručnog tima, koji će u daljnjem razvoju ovog muzeja obaviti značajne zadaće. Dr. Bauer je neposredno pridonio preseljenju vukovarskog muzeja u dvorac Eltz, što je bio preduvjet da se muzej kompleksnim muzeološkim radom i svojim stalnim postavom svrsta među značajne pokrajinske muzeje u Hrvatskoj.

Zbirka Bauer i galerija umjetnina u Vukovaru izrasla je na donaciji dr. Antuna Bauera i supruge dr. Antonije Bauer. Počeci sežu u isto vrijeme kada je osnovan vukovarski muzej, a 1968. godine ugovorom s općinom Vukovar ovaj odjel dobio je novi pravni okvir. Dr. Bauer je ovu zbirku sustavno nadopunjavao i unapređivao. Značenje Zbirke Bauer, za hrvatsku umjetnost i posebno za Vukovar, toliko je veliko da zaslužuje potpuniji prikaz u posebnom radu i ovom prilikom.

Galerija likovnih umjetnosti u Osijeku svrstava se u red onih ustanova kod kojih je dr. Bauer svojom donacijom direktno sudjelovao

u osnivanju. Galerija je izrasla iz osječkog muzeja u posljednjim godinama uoči drugog svjetskog rata. Dr. Bauer je vodio akciju oko osnivanja ove galerije, s tim da je uz već prikupljeni likovni materijal darovao umjetnine iz svoje kolekcije. Galerija u Osijeku razvila se u vrlo značajnu ustanovu za Slavoniju i za Hrvatsku, te kao u predhodnom slučaju, također, zaslužuje da se njezina djelatnost i ovom prigodom potpunije prikaže.

Druga grupa muzeja je puno veća, to su one ustanove u Slavoniji gdje je dr. Bauer davao prijedloge za osnivanje, sudjelovao kod stvaranja mišljenja u određenoj sredini, predlagao koncepciju rada i dr. Često puta je teško razlučiti koliki je udjel dr. Bauera. Tamo gdje je dao udjel svoje kolekcije to je bilo materijalno opipljivo. Mnogo je teže mjerljivo, a zaslužuje punu pozornost i priznanje, Bauerovo neumorno djelovanje na osnivanju i unapređenju rada slavonskih muzeja.

U razdoblju od 1951. do 1953. godine u Slavoniji su osnovani muzeji čiji se početak rada može direktno povezati s Bauerovim utjecajem. Pored toga što je svaka sredina imala svog inicijatora i lokalnog nositelja, Bauer je, radeći na ovom terenu, na temelju osobnog poznanstva i stručnog znanja imao značajan utjecaj.

Muzej grada Iloka osnovan je 1952. godine. Dr. Bauer boravio je u više navrata u Iloku početkom 1950-ih godina, sudjelujući na istraživanjima srednjovjekovne crkvene arhitekture. Poznavajući dobro Ilok, za koji je po majci i obiteljski vezan, svjestan da

je ovaj gradić izuzetna spomenička cjelina predložio je osnivanje muzeja. Od početka je ova akcija vođena u tijesnoj suradnji s profesorom Josipom Meštrovićem, rođenim Iločaninom, koji će u narednih petnaestak godina učvrstiti temelje iločkog muzeja. Dr. Bauer je za cijelo to vrijeme pomagao u radu. U kritičnom momentu kada je stradala kurija Brnjaković, u kojoj je bio smješten muzej, dr. Bauer je opet ovdje. U gotovo bezizlaznoj situaciji predlaže da se za muzej ustupi zgrada dvorca kneževa Odeshalchi. Golema zapuštena zgrada, u kojoj su industrijski pogoni izgledala je nedostižna, osim za Bauera i iločke entuzijaste. Dvorac je ureden, dr. Bauer je izradio prijedlog za suvremenu stalnu izložbu, angažirani su timovi stručnjaka i 1969. godine Ilok je imao jedan od najljepših muzeja u istočnohrvatskom području.

Cijela ova realizacija, dana ovako telegrafski, čini se danas jednostavnom, ali je to bio težak poduhvat, u kojem dr. Bauer ima značajan udio.

U istom razdoblju osnovani su muzeji: Muzej u Županji, Muzej Đakovštine i Muzejska zbirka franjevačkog samostana u Šaregradu. Uloga dr. Bauera kod osnivanja ovih ustanova bila je skromnija nego u susjednom Iloku. Treba ipak naglasiti Bauerovu uključenost u ovaj proces. U izvještajima spomenutih muzeja iz tog razdoblja navodi se pomoć Društva muzejsko-konzervatorskih radnika Hrvatske za Slavoniju. Dr. Bauer bio je aktivni član ovog društva i, dapače, kao predstavnik iz Zagreba sudjelovao je u radu u Slavoniji kada su se na sastancima rješavala egzis-

tencijalna pitanja muzejskog rada. U svim tim slučajevima počinjalo se zapravo od skromnih uvjeta i Bauerovo iskustvo i savjeti bili su pomoć, ohrabrenje i poticaj.

Muzej Đakovštine, osnovan ja kao gradski muzej 1951. godine. Bio je u povoljnijem položaju jer mu je potporu pružalo Društvo prijatelja starina s Franjom Čordašićem na čelu. Od prvih godina dr. Bauer aktivno surađuje s ovim muzejom. U kritičnim trenucima, polovicom 60-ih godina, Bauer se žestoko bori da ga sačuva od uključivanja u Narodno sveučilište, jer zna da bi to bila tiha likvidacija ovog muzeja. Opasnost nije ni kasnije uklonjena, tako da je Muzejski dokumentacijski centar morao u više navrata pružati potporu sve do danas.

Muzej u Županji osnovan je 1953. godine, uza svesrdno zalaganje profesora Stjepana Grubera. Dr. Bauer dugo je poznao profesora Grubera, to se je poznanstvo rezultiralo stalnom suradnjom sa županijskim muzejom. Na žalost, i ovdje se kasnije dr. Bauer mora uključiti u pomoć muzeju i konfrontirati se s lokalnim vlastima. U malim slavonskim općinama nastoje se integrirati sve kulturne institucije, što je trebalo značiti uštedu sredstava ali i opasnost za daljnji rad. Stručna suradnja sa županijskim muzejom je intenzivna, kao primjer ističe se zajednički elaborat Grubera i Bauera za osnivanja etno-parka u Županji.

Muzejska zbirka franjevačkog samostana u Šaregradu osnovana je 1952. godine zaslugom o. Viktora Crnkovića, ali se nikada nije razvila u organizacijskom i muzeološkom pogledu.

Samo dobar poznavalac problematike i odnosa u slavonskim muzejima 1950-ih godina može zapaziti neke karakteristike. Osnovani su novi mali muzeji, bili su u samom začetku. Osnovni uvjeti rada su vrlo skromni, prvi kadrovi su entuzijasti, ali bez značajnijeg iskustva u muzejskom radu. Osnovno je bilo povezati ove male jezgre, ponuditi stručnu pomoć, ali i potporu u lokalnoj sredini. Formalno je to društvo muzealaca i konzervatora Hrvatske, sekcija za Slavoniju. Ali taj odnos je mnogo dublji, to je jedna velika obitelj koju vežu isti problemi: Brlić, Meštrović, Čordašić, Gruber, Crnković, Klajn (Vinkovci), te dr. Danica Pinterović (Osijek). Bauer stalno boravi u Zagrebu, ali često je na slavonskom terenu, nije samo formalni član ovoga zaslužnoga kruga kao predstavnik iz metropole, nego je zalaganjem i djelovanjem "spiritus movens".

Muzej u Novoj Gradiški osnovan je također u to vrijeme, 1952. godine, ali je ubrzo došao u krizu i rad je obustavljen. Narednih godina poduzimaju se mnogi naponi za obnovu ovog muzeja, u kojima aktivno sudjeluje i dr. Bauer. Značajna su zajednička nastojanja Bauera i akademskog slikara Vladimira Marenića, koji je u to vrijeme kustos vukovarske galerije, a porijeklom je iz Nove Gradiške. U Bauerovim rukopisima nalazi se elaborat za obnovu muzeja u Novoj Gradiški, što je napokon i uslijedilo 1970-ih godina.

Dr. Bauer njeguje stalnu suradnju sa svim slavonskim muzejima, bez obzira na to koliko je sudjelovao u inicijativama za njihovo osnivanje, pa tako i s onim s najdužom

tradicijom.

Muzej Požeške kotline, najstariji je u Slavoniji poslije osječkog. Uselio je 1953. godine u zgradu na središnjem gradskom trgu, koja je kupljena na prijedlog dr. Bauera.

Muzej broskog Posavlja svojim uspješnim radom zaokuplja Bauerovu pozornost. Piše elaborat o radu muzeja na terenu u Slavonskom Brodu i omogućuje prezentiranje rezultata rada ovog muzeja u "Vijestima muzealaca i konzervatora Hrvatske" u dvo-broju 1969. godine.

Galerija umjetnina u Vinkovcima, slično kao i u Osijeku, nastaje izdvajanjem iz muzeja. Bauer i ovdje piše elaborat koji se danas nalazi u njegovim rukopisima.

Rezultati rada dr. Bauera na razvoju muzejske djelatnosti u Slavoniji zasnivaju se na znanju i poslovičnoj sposobnosti. Bauer je vrstan poznavalac muzeologije i muzeografije ili, slobodnije rečeno, teorije i prakse. Na tome je razradio svoje metode djelovanja, što je primjenjivao i u Slavoniji. Polazio je negdje od donacija iz vlastite kolekcije, drugdje od davanja inicijativa, nudeći i prave planove. Uporan je u stvaranju klime u lokalnim sredinama. Pronalazio je i animirao kadar za rad u muzejima. Ulagao je vlastiti autoritet, ali i Muzejskoga dokumentacijskoga centra u Zagrebu. Postojana briga o slavonskim (ali i drugim) muzejima je dobro poznata članovima Muzejskog društva Slavonije i na spomenutoj proslavi 1982. godine posvećenoj Baueru je rečeno: "Prof. dr. Antun Bauer surađivao je sa Slavonijom često, na brojne načine, kvalitetno. Napose trebamo istaći Bauerovu b r i g u o svem što se dešavalo u ovim našim

prostorima, njegovo iskreno z a n i m a - n j e za mnogobrojne i raznovrsne muzejske i muzeološke probleme, te njegovo n a s t o j a n j e da doprinese o p ć o j d o b r o b i t i cjelokupne slavonsko-baranjske muzeologije” (V. Burić).

Upravo ove riječi izrečene u ime slavonskih muzealaca mogu poslužiti i kao zaključak i kao ocjena Bauerova djelovanja u Slavoniji. U svijesti muzejskih radnika Slavonije, od dalekih 1940-ih godina do danas, upravo se uz ime dr. Bauera veže saznanje o njegovu doprinosu u općoj dobrobiti cjelokupne slavonske muzeologije.

PROF. DR. ANTUN BAUER - INICIJATOR I DONATOR ZBIRKE BAUER I GALERIJE UMJETNINA VUKOVAR

ZDRAVKO DVOJKOVIĆ

Ovdje će biti prikazana povijest četrdesetčetverogodišnjeg postojanja i rada Zbirke Bauer i Galerije umjetnina Vukovar i trogodišnje progonstvo - odnosno krađa cjelokupnog fundusa - 1648 ekspozicija u vrijeme agresije na Republiku Hrvatsku i grad Vukovar od premoćno naoružane srbo-jugoslavenske vojske, koja je u svom zločinačkom, barbarskom i osvajačkom napadu na Vukovar razorila cijeli grad do temelja - 19. prosinca 1991. godine, a njegove stanovnike, bez obzira na vjeru i naciju, protjerala iz grada (kao i stanovnike cijele nekadašnje općine Vukovar iz svih sela i grada Iloka).

Sjećajući se davnih početaka rada ove kulturne ustanove - prema riječima prof. dr. Antuna Bauera i dr. Antonije Bauer (njegove supruge) kao i prema podacima iz arhiva Gradskog muzeja Vukovar i dokumentacije Zbirke Bauer - sačuvane u Arhivu Muzejskoga dokumentacijskog centra u Zagrebu - (naročito iz prepiske dr. A. Bauera s gospodinom A. E. Brličem, prvim direktorom Muzeja u Vukovaru, i prepiske dr. A. Bauera s prvim honorarnim kustosom Zbirke Bauer, prof. Branom Crlenjakom iz Vukovara) možemo sa sigurnošću